

Konflikteja ratkomalla vahvempaan osallisuuteen – Kielitietoinen koulu kasvattaa oppilaita ja opettajia

Koulun arki on monimutkainen verkosto, johon on kudottu oppilaiden ja opettajien erilaisia taustoja, taitoja sekä vuorovaikutusta. Arvojen, kielten ja kulttuurien sekamelska on antoisa ja opettavainen toimintaympäristö, mutta välillä moninaisuus asettaa myös haasteita opettamiselle, oppimiselle ja muullekin vuorovaikutukselle. Tässä artikkelissa kerromme omia kokemuksiamme monikielisestä kouluyhteisöstä ja tarkastelemme oppilaan kielitaidon yhteyttä osallisuuteen. Pohdimme, miten opettaja voi kielitietoisella opetuksella vahvistaa kielenosaamisen lisäksi oppilaan osallisuutta. Kerromme myös monikielisen kouluyhteisön arkisista konfliktitilanteista ja rakentelemme polkua väärinymmärryksistä ja yhteentörmäyksistä kohti vahvempia demokratiataitoja. Tavoitteena on, että peruskoulussa jokainen oppilas pääsee aktiiviseksi yhteisön jäseneksi ja oppii kielen lisäksi mediaatitaitoja, joista on hyötyä myös tulevaisuudessa.

Julkaistu: 21. lokakuuta 2020 | Kirjoittanut: Lilja Kaijaluoto ja Laura-Maria Sinisalo

Koulun arjessa kielen ja kulttuurin yhteentörmäyksiä tapahtuu päivittäin, joskus useitakin kertoja päivässä. Kielitietoinenkin opettaja ajautuu usein tilanteeseen, jossa kokemus ja koulutus toimivat apuvälineinä mutta eivät välttämättä ratkaise itse tilannetta. Esimerkki arkisesta, komiikkaa lähentelevästä ongelmanratkaisutilanteesta saatiin, kun opettajan puhelimeen napsahti arabiankielinen tekstiviesti huoltajalta. Kyseisen huoltajan lapsi ei osannut kääntää viestiä, koska ymmärtää vain puhuttua arabiaa. Onneksi opettaja muisti, että luokasta löytyy toinen, joka osaa mekaanisesti lukea muttei ymmärrä. Niinpä toinen tavasi viestin sisältöä huolella ja mitään siitä ymmärtämättä, toinen ymmärsi sujuvasti ja käänsi kuulemansa opettajalle. Tällä toimivalla mutta

aavistuksen verran huvittavalla ongelmanratkaisuketjulla selvisi viestin syy: opettaja oli lähettänyt oppilaan vanhemmalle suomenkielisen tekstiviestin tapaamisajasta, vanhempi oli käyttänyt viestin lukemiseen käännösohjelmaa ja vahingossa lähettänyt käännetyt viestin takaisin opettajalle. Kuulostaa tosi-tv:ltä tai sketsiltä, mutta ei ole. Tämä on koulun arkea.

Tässä tekstiviestitilanteessa kyse oli vain harmittomasta kielipulmasta, joka ratkesi oppilaantuntemuksen ja oppilaiden yhteistyön avulla. Usein puutteellinen kielitaito ja siitä johtuvat väärinymmärrykset johtavat kuitenkin erilaisiin ristiriitatilanteisiin ja tunnepitoisiin konflikteihin oppilaiden välillä. Jos ei ymmärrä, mitä toinen sanoo, tai jos ei pysty yhtä nopeasti ja varmasti sanomaan omaa mielipidettään, joutuu helposti altavastaajaksi. Altavastaajan roolista on vaikea ponnistaa tasavertaiseksi yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi. Jos oppilaan polku täysivaltaiseksi toimijaksi syystä tai toisesta näyttää mutkikkaalta ja kuoppaiselta, hän tarvitsee matkalleen tukea kouluyhteisöltä, ja aivan erityisesti opettajiltaan. Niinpä koulun arki on täynnä tilanteita, joissa opettajalta vaaditaan herkkyyttä ja taitoa tulkita, puuttua ja selvittää tilanteita niin, että hän samalla omalla käytöksellään mallintaa niitä taitoja, joita haluaa oppilaidenkin oppivan.

Onko osallisuus kiinni kielitaidosta?

“Siis mitä? Ai lakkaa? Löytyy suolta pohjoisesta? Siis voiks sitä vaan mennä hakemaan? Siistii!” Yläasteikäiset kaverukset katsahtivat toisiinsa innostuneina, ja opettaja myhäili tyytyväisenä, kun oppilaat olivat kerrankin kiinnostuneita opetuksen sisällöstä. Kaikkien innostus laantui, kun opettaja jatkoi, että tätä pohjoisen marjaa kutsutaan myös hillaksi ja suomuraimeksi. Kaverukset tajusivat, että kyse oli tosiaankin marjasta, ei hiuslakasta.

Koulun aikuisten ja oppilaiden yhteinen kieli on suomi, mutta kuten yllä kerrotusta esimerkkitilanteestakin voi nähdä, kielitaidon vivahteet, ulottuvuudet ja kattavuus voivat erota toisistaan radikaalistikin. Työssämme olemme nähneet runsaasti oppilaita, jotka puhuvat somea toisena kielenään ja pärjäävät kielitaidollaan arjessa varsin sujuvasti. Opetustilanteessa he saattavat kuitenkin pudota kärryiltä, kun opettajan käyttämä käsitteistö ja lauserakenteet ovat heille vieraita. Opettaja ei välttämättä huomaa, kuinka kaukana hänen käyttämänsä opetuskieli ja oppilaiden arkikieli ovat toisistaan. Usein myös oppitunnin tehtävien ja läksyjen tekeminen edellyttää vaativaa kielellistä ja käsitteellistä prosessointia, kuten luokittelua tai vertailua. Ongelmana onkin, että oppimista ja kognitiivisia taitoja tarkastellaan usein kielestä irrallisina kokonaisuuksina, vaikka pohjimmiltaan monet oppimistaidot kytkeytyvät kielitaitoon. Kielitoisessa opetuksessa tunnistetaan kielen merkitys oppimisprosessissa ja tarjotaan työkaluja oppimiseen ja osallistumiseen kielitaidosta riippumatta. (OPH, 2017.)

Kielitietoisuus ja osallisuus kietoutuvat toisiinsa ja kulkevat kantavina teemoina myös nykyisessä opetussuunnitelmassa (POPS 2014), joten niiden tulisi näkyä peruskoulussa niin toimintakulttuurin kuin yksittäisten oppituntienkin tasolla. Käsitteiden, sanontojen, abstraktien termien sekä monimutkaisten virkkeiden avaaminen eri oppitunneilla on siis äärimmäisen tärkeää. On todella

vaikeaa seurata opetusta tai keskustelua, jos ei ihan tarkalleen ymmärrä, mitä opettajan tai muiden oppilaiden käyttämät sanat tarkoittavat. Näin ollen myös osallistuminen jää vaillinaiseksi, koska oppilas ei kovin helposti halua laittaa itseään likoon tai saattaa itseään naurunalaiseksi kokeilemalla, liittyisikö tämä mielipide tunnin aiheeseen oikeasti.

Kielen huomiointi ja kielellisten taitojen kehittäminen ei hyödytä pelkästään monikielisiä oppilaita, vaan ihan kaikkia. Tätä kutsutaan kielitietoiseksi opetuksi. Varsinkin yläkoulun aineopetuksen termit voivat olla haastavia kenelle tahansa, ja kaikki hyötyvät siitä, että oppitunnin keskeisiä käsitteitä avataan yhdessä. Vain ymmärryksen kautta syntyy mahdollisuus ja halu osallistua ja vaikuttaa asioihin, on kyseessä sitten oman oppimisen sääteily, osallistuminen tuntikeskusteluun tai vaikuttaminen koulun osallisuusryhmissä, joita ovat mm. oppilaskunnat, ympäristö- ja ruokaraadit sekä tukioppilastoiminta.

Kieleen keskittyminen on tärkeää jokaisessa oppiaineessa ja jokaisella oppitunnilla, sillä jokainen opettaja on oman oppiaineensa kielen asiantuntija. Olennaista on nähdä tilanne myös oppilaan näkökulmasta: opiskeltavien asioiden ymmärtäminen edellyttää jokaisessa oppiaineessa aineen kielen omaksumista. Oman osaamisen näyttäminen perinteisesti kokeilla, esitelmillä ja tuntikeskusteluun osallistumalla on vielä vaativampaa, oppilaan pitäisi pystyä itsenäisesti tuottamaan oppiaineelle ominaista kieltä. Suomen kielen taidon kehittyessä saattaa opettajilla olla vaikutelma, että oppilas pystyy jo syvemmän tason keskusteluun kuin oikeasti on mahdollista. Oppilaan suomen kielen taito ja kunkin oppiaineen sisältöihin liittyvä sanasto saattaa olla vielä sillä tasolla, että lähes kaikki energia menee siihen, että pysyy jotenkin kärryillä asiasta ja yhteydestä. Silloin on vaikeaa esimerkiksi vielä osallistua aktiivisesti tunneilla tai sanoa omaa mielipidettään johonkin asiaan nopeasti. Opettaja saattaa tulkita tilanteen niin, että oppilas on passiivinen eikä halua osallistua. Oppilas saattaisi itse kuitenkin vain tarvita aikaa siihen, että hän ehtii prosessoida asian, varmistaa itselleen, että ymmärtää kysytyn asian, ja sen jälkeen antaa oman vastauksen. Käsiteltävän asian ja siihen liittyvän keskustelun voi esimerkiksi jakaa kahdelle oppitunnille: ensimmäisen tunnin lopussa voitaisiin antaa ajattelemisen aiheita tai ohjeita seuraavan tunnin keskusteluun. Näin mahdollistetaan useamman oppilaan osallistuminen, kun omaa vastaustaan saa miettiä rauhassa.

Osallisuuden lisääminen koulun arjessa ei kosketa vain oppilaita, joiden koulukielen taito on kehittymässä, vaan monia, joiden osallisuuden kokemus jää vaillinaiseksi aina, kun osallistuminen edellyttää puhuttua kieltä. Moni koulussa työskentelevä tunnistaa varmasti ilmiön, joissa isoissakin kouluissa osallisuusryhmiin osallistuu sama kourallinen koulun oppilaita. Moni jättää osallistumatta, sillä usein toiminta on sellaista, että pitää isossa ryhmässä uskaltaa ja pystyä puhumaan omia ajatuksia ääneen. Oppimis- ja käytösvaikeuksista, ujoudesta tai kielitaidon puutteista rakentuu ehkä huomaamattakin esteitä osallisuudelle ja demokratian toteutumiselle. Siksi olisi äärimmäisen tärkeää, että osallisuuden ja demokratian nähdään kuuluvan kaikkiin koulun oppiaineisiin ja jokaiselle oppitunnille, eikä se ole mahdollista ilman kielitietoisuutta. On myös tärkeää jatkuvasti

haastaa itseään opettajana ja kehittää oppilaille erilaisia osallistumisen tapoja, joissa puhuttu tai kirjoitettu kieli eivät ole ainoita mahdollisuuksia osallisuudelle. Demokratian ja osallisuuden täytyy läpäistä koko koulun arki tavalla, joka aidosti mahdollistaa kaikkien osallistumisen.

Rasistikortista ratkaisuun – kielen merkitys konflikteissa

Myös demokratiataidot kytkeytyvät kielen osaamiseen. Eurooppalaisessa viitekehyksessä demokratiakompetenssit jaotellaan arvoihin, asenteisiin, taitoihin ja kriittiseen ymmärrykseen. Koulun tehtävä on itsestään selvästi opettaa demokratiataitoja, joita ovat esimerkiksi kuuntelu ja havainnointi, empatia sekä konfliktinratkaisutaidot. Kuitenkin koulu väistämättä edustaa myös arvoja ja asenteita, joista demokratiakompetenssien nelikenttään on kirjattu esimerkiksi ihmisoikeuksien ja moninaisuuden kunnioittaminen sekä kulttuurista toiseutta ja erilaisia maailmankatsomuksia koskeva avoimuus. (Rautiainen, 2018.) Kun myös kouluyhteisön jäsenillä on omat arvomaailmansa ja asenteensa, kouluympäristö muodostuu paitsi kielten ja kulttuurien, myös arvojen ja asenteiden kohtaamispaikaksi. Tässä monikerroksisessa ja osin ristiriitaisessakin verkostossa liikkuminen vaatisi demokratiataitojen ohella mediaatiotaitoja, eli kykyä kohdata kielten, kulttuurien ja arvojen moninaisuutta avoimesti ja rakentavasti. (Inha & Mattila, 2018.)

Lapset ja nuoret harjoittelevat mediaatio- ja demokratiataitoja ikätasonsa ja edellytystensä mukaisesti, mutta silti koulun arjessa syntyy erilaisia yhteentörmäyksiä ja konflikteja jatkuvasti. Merkittävä osa niistä johtuu puutteellisen yhteisen kielen tai opetuskielen taidon aiheuttamista väärinymmärryksistä. Tyypillisessä tilanteessa konfliktin toinen osapuoli kuulee toisen puheesta vain yhden sanan, jonka kuulija tulkitsee kontekstista irrallaan tai ymmärtää väärin. Näitä tilanteita syntyy erityisen herkästi suomea toisena kielenään puhuvien kesken, mutta opettajatkään eivät aina välty väärinymmärretyksi tulemiselta.

Eräänä vuonna selviteltiin pitkään tilannetta, jossa opettaja oli esitellyt historiallista novellia ja kehottanut oppilaita varautumaan siihen, että novellissa käytetään sanoja, jotka eivät enää ole hyväksytyjä. Oppilaat kysyivät, mistä sanoista on kyse, ja opettaja vastasi, että novellissa käytetään esimerkiksi sanaa *neekerit*. Suurin osa oppilaista suuntasi kummastuksensa novellia ja sen kirjoittajaa kohtaan, mutta eräs oppilas näki ja kuuli tilanteessa vain sen, että opettaja käytti *n-sanaa*. Hän piti opettajan käytöstä ja asennetta rasistisena eikä useista selvittely-yrityksistä huolimatta pystynyt sitä muuttamaan.

Väärinymmärretyksi tulemisen tunteet, puutteellinen opetuskielen taito ja näistä johtuvien haasteiden vaikutukset oppilaan osallisuuden tunteeseen johtavat joskus siihen, että oppilas kokee jatkuvasti olevansa altavastaajan roolissa. Tässä roolissa hän näkee helposti kaikki asiat negatiivisessa valossa ja ongelmia sielläkin, missä niitä ei oikeasti olisi. Tämä voi johtaa siihen, että oppilas tulkitsee tilanteita väärin ja käyttää helposti ”rasistikorttia” sekä oppilastovereidensa että opettajiensa kanssa. Kortti heitetään keskusteluun helposti silloin, kun oppilas ei ymmärrä tilannetta tai sitä, mitä häneltä odotetaan, tai kun hän kokee, että häntä on jollain tavalla kohdeltu väärin.

Joskus voi olla myös niin, että oppilas ei itse todellisuudessa ymmärrä, mitä *rasisti* tarkoittaa. Hän on saattanut vain kuulla muiden käyttävän tuota sanaa ja mahdollisesti saaneen silloin kunnioitusta muilta.

Tavanomainen konfliktitilanne syntyy, kun oppilaat käyttävät sanoja, joita he eivät ymmärrä. Peruskoulussa törmätään jatkuvasti tilanteisiin, joissa oppilas hyvin suppeasta suomen kielen taidostaan huolimatta käyttää arjessa sujuvasti ilmauksia *huora* tai *iso perse*. Kenties hän on nähnyt, että näin voi saada kaveriporukan huomiota tai kokea kuuluvansa joukkoon. Oppilaalla ei välttämättä ole ollut mitään käsitystä käyttämiensä sanojen viestistä. Vaikka oppilas tietäisikin, että hänen käyttämänsä ilmaukset ovat loukkaavia, vieraalla kielellä solvaukset eivät useinkaan kuulosta yhtä pahoilta kuin omalla äidinkielellä. Näissä tilanteissa auttaa, jos joku samaa äidinkieltä puhuva pystyy avaamaan sanojen ja ilmausten merkitystä joko oma-aloitteisesti tai toisinaan opettajan pyynnöstä. Samaan ilmiöön voi törmätä käänteisenä myös monikielisessä ympäristössä elävien suomalaisnuorten kanssa: he ovat saattaneet omaksua kavereiltaan katu-uskottavia ilmauksia muista kielistä tietämättä kunnolla niiden merkitystä. Ei ole laisinkaan tavatonta, että suomalaisnuori haistattelee opettajalle vaikkapa venäjäksi tai somaliksi.

Haasteensa konfliktien selvittämiseen voi tuoda myös se, että konfliktin osapuolten suomen kielen taito on usein varsin konkreettisella tasolla, kun taas sääntöjen ja periaatteiden maailma on usein abstrakti. Omiinkin kokemuksiimme kuuluu tilanne, jossa oppilas suuttui, kun sanoimme tiukasti, että hän on rikkonut sääntöjä. Loukkaantuminen ja kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta olivat aitoja ja perusteltuja, sillä oppilaalle rikkominen tarkoitti konkreettisesti hajottamista ja särkemistä. Sellaista hän ei suinkaan ollut tehnyt. Tilanne ratkesi, kun ymmärsimme kertoa viestimme konkreettisemmin: mitä oppilas oli tehnyt ja miksi se on väärin.

Monikielisessä kouluympäristössä toimivilta opettajilta vaaditaan sensitiivisyyttä tunnistaa, milloin konflikti johtuu opetuskielen osaamisen puutteista. Konfliktien ratkaisemisessa puolestaan korostuu mediaatiotaito, jolla opettaja mahdollistaa osapuolten välisen kommunikoinnin rakentamalla yhteistä ymmärrystä konfliktin osapuolten välille. (Inha & Mattila, 2018.) Käytännössä konfliktin selvittäjä siis tähtää konfliktin syiden ja tapahtumien ymmärtämiseen sekä merkitysten ja tarkoitusten varmistamiseen. Hyväksi havaittu tapa on käydä yhteistä keskustelua pohjustavat henkilökohtaiset keskustelut kaikkien osapuolten kanssa erikseen. Jos käy ilmi, että konflikti on syntynyt väärinkäsityksestä tai sanojen väärin ymmärtämisestä, oppilas voi käydä asian läpi opettajan kanssa kahdestaan ja välttyä kasvojen menettämiseltä kavereiden edessä. Ennakkokeskusteluilla voidaan myös ehkäistä konfliktin leimahtaminen uudestaan selvittelytilanteessa. Samalla konfliktin selvittäjä saa rauhassa muodostettua itselleen kokonaiskuvan tapahtuneesta.

Tärkeintä näissä tilanteissa on siis hienovarainen yhteisen ymmärryksen rakentaminen; se, että sinä ja minä puhumme samasta asiasta ja ymmärrämme toistemme käyttämät sanat ja käsitteet. Opettaja kompensoi omilla demokratia- ja mediaatiotaidoillaan oppilaiden taitojen puutteita ja

näyttää samalla mallia rauhanomaisesta konfliktinratkaisusta. Ideaalitulanteessa jokaisella oppilaalla olisi yhtäläiset mahdollisuudet osallisuuden ja demokratiataitojen kehittämiseen. Kun konfliktinratkaisutaitoja harjoitellaan jatkuvasti arjen aidoissa tilanteissa, uskallus omien mielipiteiden ilmaisuun ja mahdollisuus vaikuttamiseen kasvaa. Näin hankitut nähdyn ja kuullun tulemisen kokemukset tuottavat tunteen täysivaltaisesta yhteisöön kuulumisesta ja vaikutusmahdollisuuksista omaan ympäristöön.

Lopuksi

Kielellisesti ja kulttuurisesti moninainen toimintaympäristö ja sen mahdollisesti mukanaan tuomat konfliktit tarjoavat opettajalle jatkuvan mahdollisuuden reflektoida ja kehittää ammattitaitoaan sekä omaa ja koulun kielitietoisuutta. Jokainen konflikti ja sen ratkaisu tarjoaa mahdollisuuden yhteisen ymmärryksen rakentamiseen, joka puolestaan antaa oppilaille kielellisiä valmiuksia ennaltaehkäistä ja ratkaista tulevia konflikteja omin avuin. Nämä taidot eivät kuitenkaan kehity hetkessä, ilman tukea tai ilman tietoista harjoittelua. Opettaja mallintaa omalla käytöksellään sekä kielellään koulun arjessa jatkuvasti rauhanomaista konfliktinratkaisua, mediaatiota ja demokratiataitoja. Tähän ammattitaitoon liittyy keskeisesti myös uskallus tarttua kiistanalaisiin aiheisiin ja käydä oppilaiden kanssa vaikeita asioita läpi niin, että jokaisen ymmärrys kasvaa. Keskustelutaitojen opettaminen, oman mielipiteen ilmaisun harjoittelu sekä kriittisen ajattelun kehittäminen ovat osa demokratiataitoja, joita jokaisen oppilaan kanssa tulisi harjoitella. Yhteisillä keskusteluilla ja ymmärryksen rakentamisella vahvistetaan oppilaiden osallisuutta ja halua vaikuttaa omaan yhteisöön, eikä näiden mahdollisuuksien pitä olla kiinni oppilaan kielitaidosta tai uskalluksesta. Peruskoulun arjen pitäisi pystyä tarjoamaan näitä taitoja ja mahdollisuuksia kaikille.

Näin vahvistat oppilaan osallisuutta kielitietoisilla toimintatavoilla:

- Avaa käyttämäsi käsitteet, jotka ovat oppilaille uusia. Voit tehdä tunnin/kappaleen/jakson tärkeimmistä käsitteistä sanaston tai käsitekartan, johon oppilaat voivat itse täydentää sanojen selitykset haluamallaan kielellä.
- Anna aikaa mielipiteen muodostamiseen ja perustelujen miettimiseen.
- Tarjoa mahdollisuuksia osallisuuteen arkisissa tilanteissa, kuten vaikutusmahdollisuuksia oppitunnin kulkuun tai arviointitapoihin.
- Muista myös ei-kielelliset ilmaisutavat, esimerkiksi peukkuäänestys tai fiiliksen ilmaiseminen hymynaamalla.
- Konfliktitulanteessa käytä aikaa yhteisen ymmärryksen ja tilannekuvan rakentamiseen. Tarvittaessa käy pohjakeskustelut osapuolten kanssa erikseen.

Lilja Kaijaluoto, KM, työskentelee erityisluokanopettajana ja on kouluttautunut myös kotoutumisvalmentajaksi.

Laura-Maria Sinisalo, KM, työskentelee luokanopettajana ja on Resilienssi ja väkivaltaistuneet asenteet opetustoimessa -asiantuntijaryhmän jäsen (<https://www.helsinki.fi/fi/verkostot/resilienssi-ja-vakivaltaistuneet-asenteet-opetustoimessa>) (<https://www.helsinki.fi/fi/verkostot/resilienssi-ja-vakivaltaistuneet-asenteet-opetustoimessa>))

Lukuvinkkejä:

Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen. Eläminen yhdessä tasavertaisin monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Euroopan Neuvosto: <https://rm.coe.int/16806ccf11> (<https://rm.coe.int/16806ccf11>)

Kielitietoinen opetus - kielitietoinen koulu. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/15664-oph-kielitietoinen-opetus-kielitietoinen-koulu_netiversio.pdf
(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/15664-oph-kielitietoinen-opetus-kielitietoinen-koulu_netiversio.pdf)

Kiistanalaisia aiheita opettamassa.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/187091_kiistanalaisia_aiheita_opettamassa_1.pdf
(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/187091_kiistanalaisia_aiheita_opettamassa_1.pdf)

Kohti parempaa demokratiaa. Euroopan neuvoston demokratiakulttuurin kompetenssit kasvatuksessa ja opetuksessa. Toim. Matti Rautiainen.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60058/978-951-39-7594-4.pdf>
(<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60058/978-951-39-7594-4.pdf>)

Rakentavaa vuorovaikutusta – Opas demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen, vihapuheen ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn

2017. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/182479_rakentavaa_vuorovaikutusta_0.pdf
(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/182479_rakentavaa_vuorovaikutusta_0.pdf)

Resilienssiä rakentamassa – demokratiakasvatuksen tueksi

2020. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/resilienssia_rakentamassa_demokratiakasvatuksen_tueksi.pdf

(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/resilienssia_rakentamassa_demokratiakasvatuksen_tueksi.pdf)

Lähteet:

Inha, K. & Mattila, P., 2018. Se on kielestä kiinni! Kielten eurooppalainen viitekehys uudistuu. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(5). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/se-on-kielesta-kiinni-kielten-eurooppalainen-viitekehys-uudistuu> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/se-on-kielesta-kiinni-kielten-eurooppalainen-viitekehys-uudistuu>)

OPH, 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf)

OPH, 2017. Kielitietoinen opetus - kielitietoinen koulu.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/15664-oph-kielitietoinen-opetus-kielitietoinen-koulu_netiversio.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/15664-oph-kielitietoinen-opetus-kielitietoinen-koulu_netiversio.pdf)

Rautiainen, M. (toim.), 2018. Kohti parempaa demokratiaa. Euroopan neuvoston demokratiakulttuurin kompetenssit kasvatuksessa ja opetuksessa. Jyväskylän yliopisto.

Artikkeliin viittaaminen

Kajaluoto, L. & Sinisalo, L.-M. (2020). Konflikteja ratkomalla vahvempaan osallisuuteen – Kielitietoinen koulu kasvattaa oppilaita ja opettajia. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(6). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/konflikteja-ratkomalla-vahvempaan-osallisuuteen-kielitietoinen-koulu-kasvattaa-oppilaita-ja-opettajia> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/konflikteja-ratkomalla-vahvempaan-osallisuuteen-kielitietoinen-koulu-kasvattaa-oppilaita-ja-opettajia>)